

Maantieteilijöiden työllisyys ja työllistyminen

Maantieteen laitos, Helsingin yliopisto

Yhä useampi maantieteilijä on työtön - vai onko? Asiaa on toistaiseksi pohdittu lähinnä vain käytävä- ja kahvihuonekeskusteluissa. Käsityksiä maantieteilijöiden työllisyystilanteesta on lukuisia, ajankohtaista tietoa käsitysten pohjaksi sen sijaan varsin vähän. Yhä kasvava joukko opintojensa pitkittäjiä, jatko-opiskelijoita ja muita »laitoksella roikkujia» on kuitenkin ollut selvä merkki maantieteilijöiden muuttuneista työmarkkinoista. Juhlapuheiden maalaama kuva maantieteilijöiden poikkeuksellisen hyvästä työllisyydestä ei nykypäivänä enää tunnu uskottavalta. Juhlapuheet ja arki eivät näytä kohtaavan toisiaan.

Uudenlaista, työllistymiseen tähtäävää, ajattelua tarvitaan nykypäivänä myös maantieteen opintojen yhteyteen. Päänauvaukseksi itsensä työllistämiseen tähtäävästä toiminnasta muodostui kesällä 1994 Helsingin yliopiston maantieteen ja biologian laitosten sekä HKKK:n yrittäjyyslaitoksen yhteistyönä järjestämä yrittäjyyskurssi. Kursin tavoitteena oli lisätä biologien ja maantieteilijöiden valmiuksia ryhtyä yrittäjäksi ja sitä kautta parantaa kunkin mahdollisuuksia työllistää itse itsensä. Viriämässä olevaa, yhä useampaa maantieteilijää koskevaa keskustelua maantieteilijöiden työttömyydestä ja työllistymismahdollisuuksista pidettiin tarpeellisena jatkaa myös valtakunnallisten maantieteen päivien yhteydessä.

Katsaus maantieteilijöiden työllisyyteen ja työllistymismahdollisuuksiin perustuu maantieteen päivillä 1994 pidettyyn esitelmään. Sen tarkoituksena ei ole selvittää kattavasti maantieteilijöiden työttömyyden kokonaiskuvaa tai olla laaja-alainen kuvaus maantieteilijöiden työmarkkinoista. Katsauksen ensisijaisena tavoitteena on valottaa maantieteilijöiden nykyistä työllisyystilannetta ja samalla toimia avauksena uudelle keskustelulle maantieteilijöiden työmarkkinoista ja työllistymismahdollisuuksista. Kirjoituksen toivotaan osaltaan herättävän myös laajempaa keskustelua maantieteen koulutuksen tarkoituksenmukaisuudesta suhteessa nopeasti muuttuvan yhteiskunnan tarpeisiin ja työmarkkinoihin.

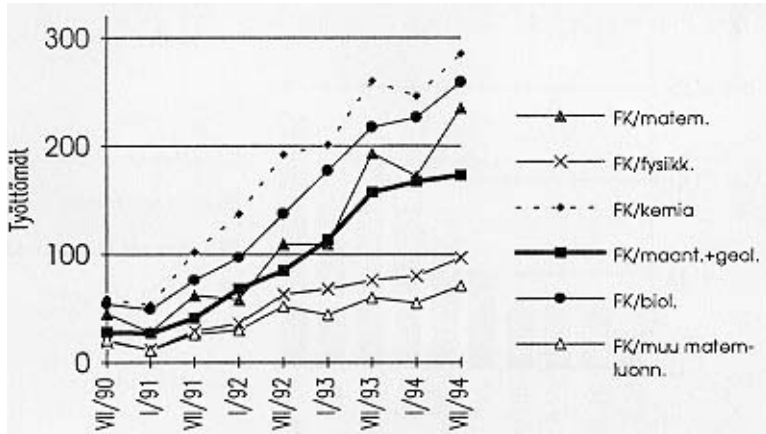
Katsaus maantieteilijöiden työllisyyteen

Tämä katsaus maantieteilijöiden työllisyystilanteeseen perustuu pääsääntöisesti työvoimahallinnon tuottamiin työnvälitystilastoihin. Työttömyystilastoihin kirjautuvat vain maan työvoimatoimistoihin työnhakijoiksi ilmoittautuneet. Tilastolukujen kautta aukeava näkyminen työttömyyden kokonaiskuvasta jää näin ollen pakostakin varsin ohueksi. Työttömyysluvut eivät kerro määrääkäsissa työsuhteissa ja viranlakkauttamisuhan alla työskentelevien paineista tai opintojaan pelonsekaisin tuntein venyttävien epävarmuudesta. Tilastoista ei myöskään käy ilmi pienellä palkalla täysin koulutustaan vastaamattomissa »hantihommissa» työskentelevien epätoivo. Viitteellisen kuvan maantieteilijöiden työmarkkinatilanteesta ja työttömyyden kehityksestä tilastot kuitenkin antavat.

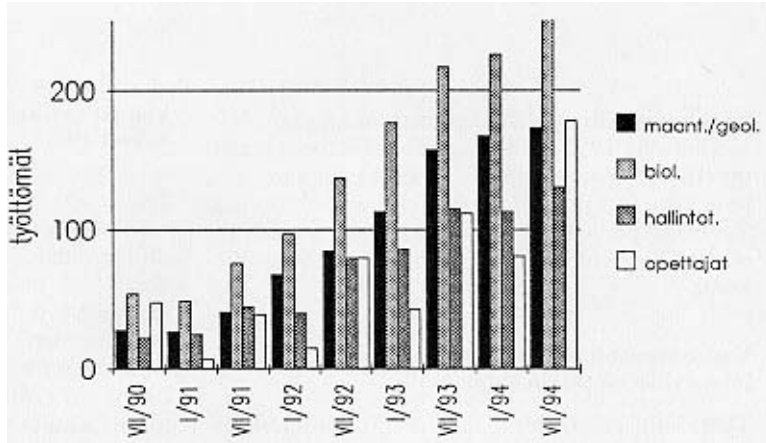
Maantieteilijöiden työttömyyden kuvaa on katsauksessa pyritty täsmentämään hakemalla vertailukohtaa eräiltä maantieteen lähialoilta. Vertailupohjana on käytetty biologien, hallintotieteilijöiden ja luonnontieteen aineopettajien työllisyyttä. Työvoimahallinnon tilastointikäytännöstä johtuen tässä katsauksessa maantieteilijällä tarkoitetaan maantieteen ja geologian koulutusohjelmista valmistuneita filosofian kandidaatteja. Maantieteen aineopettajat on tilastoitu luonnontieteellisen aineenopettajakoulutuksen saaneisiin filosofian kandidaateihin yhdessä biologian, fysiikan, matematiikan ja kemian aineopettajien kanssa. Maantieteen alalta filosofian kandidaatteja valmistuu vuosittain noin kolminkertainen määrä geologeihin verrattuna. Maantieteen aineopettajia on luonnontieteellisten aineopettajien ryhmässä noin viidennes.

Akateeminen työttömyys jatkaa kasvuaan

Akateeminen työttömyys on kohonnut ennätyslukemiin. Paljon puhutusta laman taittumisesta tai työmarkkinoiden elpymisestä huolimatta akateeminen työttömyys jatkaa edelleen kasvuaan. Samalla työttömyyden kuva ja akateemisten työmarkkinoiden luonne on muuttunut; pitkäaikaistyöttömien määrä on lisääntynyt ja vakaat ja pysyvät työsuhteet ovat muuttuneet epävakaisiksi. (Työmarkkinatutkimus 1993; Akavalaiset työmarkkinat 1994). Yhä harvempi työsuhte on nykyään vakainen ja yhä useampi määräaikainen. Akateemisesta suurtyöttömyydestä on muodostumassa suhdanteiden vaihteluista riippumaton pysyvä rakenteellinen ilmiö.

Kuva 1. Matemaattis-luonnontieteellisten FK-tutkinnon suorittaneiden työttömien määrän kehitys 1990-luvulla eri aloittain koko maassa. (Työnvälitystilasto, tilannekatsaukset. Taulu 6.)

Kuva 2. Maantieteen ja sen lähialojen työttömien määrä 1990-luvulla. (Työnvälitystilasto, tilannekatsaukset. Taulu 6.)

Eniten työttömiä on tällä hetkellä insinöörien keskuudessa. Työttömiä insinöörejä on koko maassa jo yli 7000. Vastaavasti työttömiä ylempään matemaattis-luonnontieteellisen kandidaattiasteen tutkinnon suorittaneita on koko maassa tällä hetkellä reilut 1100 henkeä. Määrällisesti matem. luonnont. fil. kandeja enemmän työttömänä on insinöörien lisäksi etenkin lastentarhan opettajia (2300), ekonomia (2000), humanistisen alan filosofian kandidaatteja (1700), diplomi-insinöörejä (1500) sekä kasvatustieteiden kandeja (1200). Eniten työttömyys on vuoden aikana lisääntynyt juuri insinöörien (1000 uutta työtöntä), lastentarhanopettajien (700) ja kasvatustieteilijöiden (500) keskuudessa. (HS 25.9.1994). Matemaattis-luonnontieteellisten alojen FK:ien työttömyys kasvoi vuodessa, heinäkuusta 1993 heinäkuuhun 1994, reilulla 150 henkilöllä.

Maantieteilijöiden työttömyys on moninkertaistunut 1990-luvulla

Ylempään matemaattis-luonnontieteellisen kandidaattiasteen tutkinnon suorittaneiden työttömyys lähti jyrkkään kasvuun vuoden 1991 alussa. Kokonaan työtä vailla olevien määrä kuusinkertaistui kolmessa vuodessa, vuoden 1991 alun 180 työttömästä vuoden 1994 puoliväliin 1120 työttömään.

Täysin vailla työtä olevien määrä on 1990-luvulla lisääntynyt eniten kemian, biologian ja matematiikan aloilla, joilla työttömien määrän kasvu jatkuu edelleen kiivaana. Työttömien maantieteilijöiden (maantieteen ja geologian alan FK:t) määrä kasvoi voimakkaasti 1991 vuoden alusta aina vuoden 1993 puoliväliin. Täysin työtä vailla olevien maantieteilijöiden määrä kasvoi tuona aikana kahdessa ja puolessa vuodessa 27 työttömästä 157 työttömään. Muista matemaattis-luonnontieteen aloista poiketen työttömien maantieteilijöiden määrän kasvu on kuitenkin vuoden 1993 jälkeen tasoittunut. Vuoden 1994 heinäkuun lopulla oli koko maassa täysin vailla työtä 173 maantieteilijää. (Kuvat 1 ja 2).

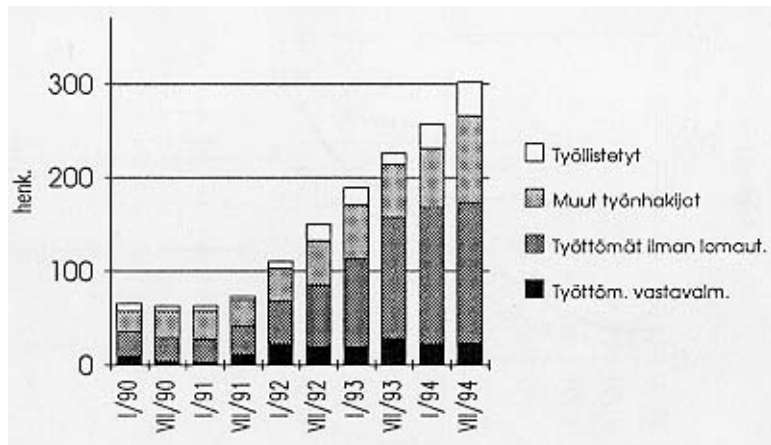
Maantieteilijöiden työttömyyden voimakkain kasvu ajoittuu yhteen julkishallinnon saneeraustoimien kanssa. Virkojen lakkauttaminen ja erityisesti määräaikaisten työsuhteiden irtisanominen, julkishallinnon saneeraustoimien yhteydessä vuodesta 1992 alkaen, ovat vähentäneet maantieteilijöiden »perinteisiä» työpaikkoja kunnissa, kuntaliitoissa ja valtionhallinnon eri sektoreilla. Työttömyyden kasvua ovat edelleen vauhdittaneet 1990-luvun alun ennätysmäiset valmistumisluvut.

Vastavalmistuneista maantieteilijöistä joka neljäs on täysin vailla työtä

Työttömien vastavalmistuneiden maantieteilijöiden (joiksi lasketaan alle vuoden valmistuneena olleet) määrä kohosi voimakkaasti vuoden 1991 loppupuolella ja on sittemmin vakiintunut reiluun 20 työttömään. Vielä vuoden 1991 alussa vastavalmistuneita työttömiä maantieteilijöitä oli koko maassa tilastoihin kirjautunut vain kolme. (Vuosittain maantieteilijöitä valmistuu koko maassa reilut 60 ja geologeja noin 25). Vastavalmistuneista maantieteilijöistä on

tilastojen mukaan tällä hetkellä siis noin joka neljäs täysin vailla työtä. Hyvin samankaltainen on tilanne mm. vastavalmistuneilla hallintotieteilijöillä. Sen sijaan biologeilla vastavalmistuneiden työllisyystilanne on selvästi maantieteilijöitä ja hallintotieteilijöitä parempi.

Tilastot eivät kuitenkaan kerro koko totuutta vastavalmistuneiden mahdollisuuksista työmarkkinoilla. Tilastojen valossa vastavalmistuneiden maantieteilijöiden työllisyystilanne näyttää todellista valoisammalta; tilastoissa eivät näy ns. roikkujat, jotka pitkittävät valmistumistaan parempia aikoja odotellessaan. Tilastot eivät myöskään kerro sitä, kuinka moni työssä oleva on saanut edes lähellekään koulutustaan vastaavaa työtä, vakituisesta työsuhteesta tai koulutusta vastaavasta palkkauksesta puhumattakaan.

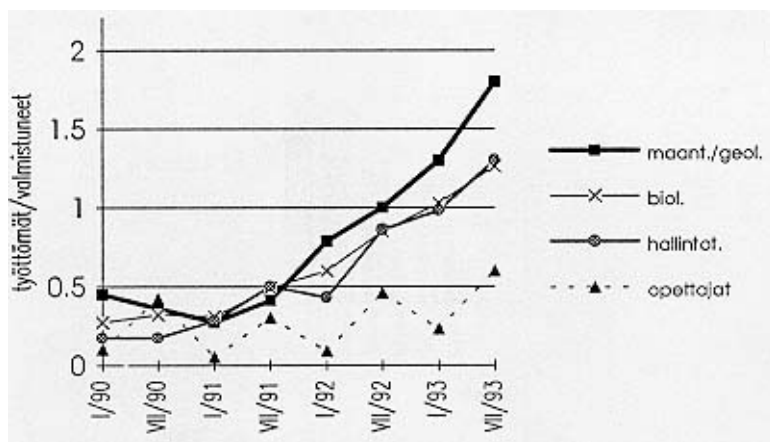

Kuva 3. Maantieteilijöiden työttömyyden kasvu 1990-luvulla. (Työnvälitystilasto, tilannekatsaukset. Taulu 6.)

Vakaat työsuhteet ovat korvautumassa epävakailta

Tilastojen mukaan kokonaan työtä vailla olevien (työttömät ilman lomautettua) maantieteilijöiden määrän kasvu näyttää vakiintuneen vuoden 1993 jälkeen. Tästä huolimatta kuitenkin kaikkien työnhakijoiksi ilmoittautuneiden maantieteilijöiden määrä on tasaisesti lisääntynyt. Kaikkiaan FK-tutkinnon suorittaneita maantieteilijöitä oli työnhakijoiksi maan työvoimatoimistoihin elokuun 1994 lopussa kirjautunut 266. Kaikista työnhakijoista 65 % oli kokonaan työtä vailla ja reilu kolmannes tavalla tai toisella ainakin osittain työmarkkinoiden ulkopuolella olevia (osa-aikatyössä, lyhennetyllä työviikolla, lomautettuna tms.). Vuoden 1994 alusta elokuun loppuun mennessä jälkimmäisen ryhmän osuus kasvoi 30 työnhakijalla. Osasy tähän näyttäisi olevan etenkin julkisen sektorin pakkolomilla, jotka usein ajoittuvat juuri kesäkuukausille. (Kuva 3).

Täysin työtä vailla olevien maantieteilijöiden tilastollista osuutta osaltaan pienentävät valtion ja kuntien työllistämistoimet. Valtion tai kuntien velvoitetyöllistäminä oli elokuun 1994 lopulla 30 maantieteilijää (ja muilla toimenpiteillä työllistettyjä 6). Työllistettyjen määrä on jatkuvasti kasvanut. Maantieteilijöitä onkin tällä hetkellä velvoitetyöllistettyinä suhteellisesti huomattavasti enemmän kuin esimerkiksi biologeja tai hallintotieteilijöitä. Velvoitetyöllistetyt kaunistavat kuitenkin usein lyhytaikaisesti työvoimatilastoja, sillä 6 kuukauden määräaikaisen työsuhteen päätyttyä useat rekisteröityvät takaisin tilastoihin työttömiksi. Osaltaan työttömyystilastoja kaunistavat myös erilaiset työllisyyskurssit ja koulutusohjelmat, joissa olevista maantieteilijöistä ei tämän tutkimuksen yhteydessä ole saatu tietoa. Tilastojen valossa näyttää vahvasti siltä, että maantieteilijöiden aikaisemmin vakaat työsuhteet ovat korvautumassa lyhytaikaisilla ja epävakailta työsuhteilla.

Kuva 4. Työttömät suhteutettuna valmistuneiden määriin maantieteessä ja sen lähialoilla. (Työnvälitystilasto, tilannekatsaukset. Taulu 6.)

Jokaista valmistunutta kohden on jo lähes kaksi työtöntä maantieteilijää

Maantieteilijöiden työttömyyden synkkä kokonaiskuva paljastuu vasta kun työttömien lukumäärä suhteutetaan vuosittain valmistuneiden maantieteilijöiden määriin. Vuoden 1991 jälkeen maantieteilijöiden suhteellinen

työttömyys on kasvanut erittäin voimakkaasti verrattuna biologieihin, hallintotieteilijöihin ja luonnont. koulutuksen (FK) saaneisiin opettajiin. Vielä vuoden 1991 puolivälissä jokaista valmistunutta maantieteilijää kohden oli valtakunnassa laskennallisesti vain vajaat 0,5 työtöntä (mm. biologisten ja hallintotieteilijöiden työllisyystilanne oli tuolloin maantieteilijöitä heikompi). Vuosina 1992 ja 1993 maantieteilijöiden työttömyyden suhteellinen kasvu on kuitenkin ollut huomattavasti lähialoja synkempää. Heinäkuussa 1993 jokaista valmistunutta maantieteilijää kohden oli laskennallisesti jo lähes kaksi työtöntä. (Kuva 4).

Työttömyys on keskittynyt korkeakouluapaikkakunnille - etenkin Uudellemaalle

Keskimäärin 1990-luvulla on maamme korkeakouluista maantieteen koulutussuunnilta (FK-tutkinto) vuosittain valmistunut 63 filosofian kandidaattia ja 21 maantieteen aineenopettajaa (FK). Eniten tutkintoja suoritetaan vuosittain Helsingin yliopistossa, 1990-luvulla keskimäärin 30 tutkintoa vuodessa (joista on aineenopettajia ollut keskimäärin 5). Oulun yliopistossa tutkintoja suoritetaan vuosittain noin 24 (opettajia keskimäärin 6), Turun yliopistossa 19 (4) ja Joensuun yliopistossa 12 (6). Geologeja valmistuu vajaa neljäsosa maantieteilijöiden kokonaismäärästä. (Tilastokeskus. Korkeakoulutilastot)

Maantieteilijöiden työttömyys on keskittynyt korkeakouluapaikkakunnille. Ylivoimaisesti pahin tilanne on Uudenmaan työvoimapiirissä, jossa on tällä hetkellä täysin työttömänä yli 70 maantieteilijää. Määrä on reilut 40 % maamme kaikista työttömistä maantieteilijöistä. Työttömiä maantieteilijöitä on Uudenmaan piirissä siten reilusti kaksinkertainen määrä vuodessa valmistuneisiin nähden. Oulun työvoimapiirissä oli heinäkuussa 1994 työttömänä 19 maantieteilijää ja Turun työvoimapiirissä vastaavasti 28 maantieteilijää. Määrät ovat kutakuinkin samat kuin alueiden korkeakouluista vuosittain valmistuneiden määrät. Pohjois-Karjalan työvoimapiirissä oli maantieteilijöitä työttömänä heinäkuussa 11, mikä on lähes kaksinkertainen määrä valmistuneisiin nähden. Hämeen työvoimapiirissä työttömänä oli 12 maantieteilijää. Mikkelin työvoimapiirissä ei heinäkuun lopulla ollut yhtään työtöntä maantieteilijää: vuoden alussa työttömänä ollut oli joko saanut töitä ja/tai muuttanut muualle asumaan.

Maantieteilijöiden työttömyyden suhteellinen kasvu on viime vuosina ollut voimakkainta Vaasan ja Kymen työvoimapiireissä. Tämä kuitenkin selittyy sillä, että työttömien määrän lähtötaso on ko. työvoimapiireissä ollut alhainen - jo muutama lisätyötön on saattanut moninkertaistaa työttömien kokonaismäärän. Käytännössä työttömyyden kasvu on ollut synkintä Uudellamaalla, Hämeessä ja Pohjois-Karjalassa. Sen sijaan Oulun ja Turun työvoimapiireissä maantieteilijöiden työttömyys ei ole enää aivan viime vuosina merkittävästi lisääntynyt.

Työvoimapiireittäiset eri alojen työttömyysluvut korreloivat selvästi valmistumislukuja. Uudellamaalla, Turussa ja Oulussa on suhteellisen tasaisesti sekä maantieteilijöitä että biologeja työttömänä. Hämeessä ja Vaasassa on runsaasti työttömänä hallintotieteilijöitä, Keski-Suomessa ja Kuopiossa taas biologeja. Muissa työvoimapiireissä biologeja, hallintotieteilijöitä ja maantieteilijöitä on työttömänä suhteellisen tasaisesti. Työttömyyden keskittyminen korkeakouluapaikkakunnille vaikeuttaa vastavalmistuneiden sijoittumista työelämään ja näkyy edelleen suhteellisen korkeina vastavalmistuneiden työttömyyslukuina. Merkille pantavaa on myös luonnontieteen aineopettajien työttömyyden suhteellisen voimakas kasvu viime vuosina sekä työttömyyden kausiluonteinen vaihtelu. Työttömien opettajien määrä on kasvanut etenkin Oulun, Pohjois-Karjalan, Keski-Suomen ja Kymen työvoimapiireissä. (Kuva 5).

Yrittäjyyskoulutus osana maantieteilijöiden työllistymistä

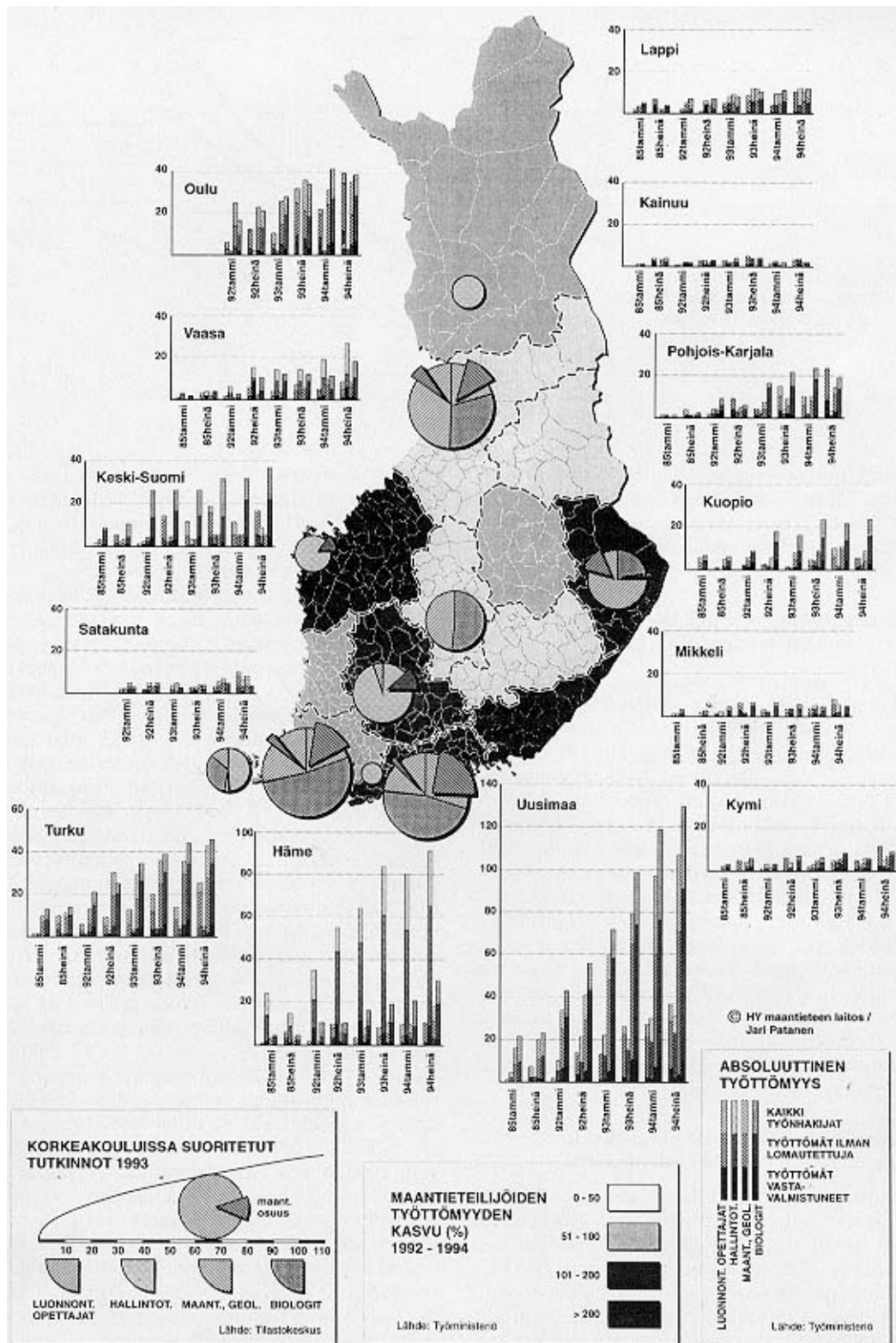
Helsingin yliopiston maantieteen ja biologian laitokset järjestivät kesällä 1994 yhteistyössä Helsingin Kauppakorkeakoulun yrittäjyyslaitoksen kanssa biologieille ja maantieteilijöille suunnatun yrittäjyyskurssin. Kurssi toteutettiin kokeiluluonteisena pilottihankeena. Yhteistyöprojektina se oli lajissaan ensimmäinen.

Kurssin järjestämisen taustalla oli biologisten ja maantieteilijöiden yhteinen huoli nopeasti heikentyneestä työllisyydestä. Kurssin tavoitteena oli kehittää perinteisesti julkiselle sektorille suuntautuneiden biologian ja maantieteen opiskelijoiden perusvalmiuksia yrittäjäksi ryhtymiseen ja sitä kautta luoda uusia mahdollisuuksia itsensä työllistämiseen. Kurssilla keskityttiin erityisesti kurssilaisten omien liikeideoiden kehittelyyn. Samalla se antoi perustiedot yrityksen perustamisesta ja liiketoiminnasta. Kurssille ilmoittautui kaikkiaan 19 biologian ja maantieteilijää. Näistä kurssin suoritti hyväksyttävästi loppuun 13 opiskelijaa. Seuraavassa on kurssilaisilta saadun palautteen perusteella arvioitu yrittäjyyskurssin antia ja tarpeellisuutta sekä yrittäjyyskoulutuksen kehittämismahdollisuuksia.

Kurssilaisten kuva yritysmaailmasta laajeni ja perusvalmius yrittäjäksi ryhtymiseen parani

Sisältönsä puolesta kurssi vastasi varsin hyvin kurssilaisten etukäteisodotuksia. Kurssin sisältö ja rakenne arvioitiin yleensä suhteellisen hyväksi. Erityisesti käytännön esimerkkeihin ja yritys-caseihin oltiin tyytyväisiä. Sen sijaan jonkin verran puutteita nähtiin opetuksen - ja osin myös yritystapausten - yhtymäkohdissa omaan erityisalaan.

Kurssin katsottiin antaneen varsin hyvät yrityksen toimintaan liittyvät perustiedot samoin kuin tekniset perusvalmiudet yrityksen perustamiseen ja yrityksen toiminnan käynnistämiseen. Kurssin nähtiin myös laajentaneen kuvaa yrittämisestä ja yrity maailman toimintaympäristöstä sekä antaneen varsin realistisen ja kokonaisvaltaisen kuvan yrittämiseen liittyvistä mahdollisuuksista ja riskeistä.

Kuva 5. Maantieteen ja sen lähialojen työttömyyden viimeaikainen kehitys sekä korkeakouluista valmistuneet.

Liikeidea ja sen jatkojalostuminen olisivat kaivanneet enemmän oman alan asiantuntemusta

Osalla kurssilaisista oli jo kurssille tullessaan varsin pitkälle kehitelty liikeidea tai liiketoimintasuunnitelma. Toisilla taas oli vasta »tuaeesteilla» olevia ideoita mahdollisesta liiketoimesta. Osalla kurssilaisista liikeidea täsmentyi ja jalostui huomattavasti kurssin aikana. Toisilla liikeidea jäi edelleen vain ajatuksen tasolle. Lop-

putuloksena ainakin yksi kurssilaisista sai vahvistusta ja paremmat valmiudet jo aloittamansa yrityksen toiminnalle. Toisaalta saman aikaisesti yksi kurssilaisista katsoi parhaaksi lopettaa jo perustamansa yrityksen toiminnan. Kaiken kaikkiaan kurssin nähtiin tehokkaasti karsineen turhia luuloja ja odotuksia sekä antaneen varsin realistisen kuvan omista mahdollisuuksista toimia yrittäjänä. Toisaalta oman liikeidean kehittämissä ja jatkojalostamisessa olisi kaivattu enemmän asiantuntija-apua lähipiiristä. Useille jäi edelleen arvoitukseksi oman liikeidean realismi ja erityisasiantuntemuksen kysyntä oman alan markkinatilanteessa. Parhaiten yrittäjyyskurssi näytti palvelleen sellaisia kurssilaisia, joilla oli jo kurssin aloittaessa varsin pitkälle ajateltu liiketoimintaidea.

Epävarmuus omasta asiantuntemuksesta sekä kontaktien puute yrittäjäksi ryhtymisen esteinä

Erityisesti maantieteilijöitä näyttää vaivaavan kyky kanavoida koulutuksessa saatu osaaminen liiketoiminnaksi. Suurimpina esteinä oman yritystoiminnan käynnistämisen kannalta pidettiin epävarmuutta omista kyvyistä ja asiantuntemuksesta sekä yhteistyökumppaneiden puutetta. Osa taasen näki vähäiset taloudelliset resurssit pahimmiksi yrittämisen käynnistyksen esteiksi.

Kaikkein merkittävämmäksi yhteistyötahoksi koettiin oman alan asiantuntijatahot ja lähialan yritykset. Vasta toissijaiseksi nähtiin mm. liikkeenjohdon asiantuntemukseen ja rahoitukseen liittyvät tahot. Tärkeimmäksi potentiaalisiksi asiakastahoksi nähtiin kunnat.

Yrittäjyyskoulutus osaksi maantieteen koulutusta?

Yrittäjyyskoulutuksen järjestämistä - muodossa tai toisessa - pidettiin tärkeänä myös jatkossa. Osa kurssilaisista piti tärkeänä vapaaehtoisen kaupallisen perusopetuksen järjestämistä jo aivan opintojen alkuvaiheessa. Perustana tälle nähtiin erityisesti perusvalmiuden antaminen perinteisen virkamiesuran sijasta myös yritysmaailmaan. Jo opintojen alkuvaiheisiin sijoittuva kaupallinen peruskoulutus rohkaisisi opiskelijaa suunnittelemaan opintonsa mahdollinen yrittäjän ura tähtäimenään.

Valtaosa kurssilaisista korosti kuitenkin yrittäjyyskoulutuksen merkitystä vasta oman erikoistumisalan yhteydessä. Tällöin olisi mahdollisuus oman erikoistumisalan tietämyksen syventämisen yhteydessä tutustua oman alansa markkinatilanteeseen, luoda kontakteja alan asiantuntijatahoihin ja yrityksiin. Samalla olisi mahdollisuus myös jalostaa omia ideoita ja tuotteita markkinakelpoisiksi.

Yrittäjyyskurssi osoitti selkeästi, että perustiedot liiketoiminnasta samoin kuin tekninen tieto yrityksen perustamisesta ja yritystoiminnan käynnistämisestä on suhteellisen helposti hankittavissa ja omaksuttavissa. Sen sijaan oman maantieteen tai biologian alan erikoisosaamisen jalostaminen toimivaksi liikeideaksi osoittautui varsin hankalaksi. Työ vaatisi yrittäjyyden perustietämyksen lisäksi yrittäjyysshenkisyyden sisällyttämistä omien erikoistumisalojen yhteyteen. Yrittäjyysnäkökulman sisällyttäminen maantieteen ja biologian erikoistumisaloihin vaatii asenteellista valmiutta niin opiskelijoilta kuin opettajilta sekä vahvaa sisäistä panostusta alojen koulutusohjelmiin. Viitteitä tämän kaltaisesta valmiudesta on jo nähtävissä.

Maantieteen koulutus ja muuttuneet työmarkkinat

Yliopistollisen maantieteen opetuksen eräänä keskeisenä tavoitteena on kouluttaa maantieteen alan asiantuntijoita yhteiskunnan eri tarpeisiin. Maantieteen koulutusohjelmat ovat perinteisesti valmistaneet ihmisiä opettajiksi ja tutkijoiksi eri opetus- ja tutkimuslaitoksiin. Maantieteilijöitä on sijoittunut myös elinkeinoelämän ja hallinnon alueellista asiantuntemusta vaativiin tehtäviin. Muuttuneet työmarkkinat ovat kuitenkin jatkuvasti kaventaneet mahdollisuuksia sijoittua näille »perinteisille» maantieteen työaloille.

Muuttunut työmarkkinatilanne on johtanut tilanteeseen, jossa itsensä työllistämistä on tullut yhä useammalle ainoa mahdollisuus päästä mukaan työelämään. Pelkällä loppututkinnolla ei ole enää aikoihin saanut työtä. Myöskään »jalan saaminen ovenväliin» julkishallinnon tehtäviin opintojen aikana ei enää takaa työpaikkaa valmistumisen jälkeen. Erityisosaamisesta on muodostunut entistä vahvempi kilpailutekijä akateemisilla työmarkkinoilla. Samalla korostuvat jo opiskeluaikana luotujen suhteiden merkitys oman alan asiantuntijatahoihin ja työmarkkinoihin.

Työpaikkoja on tällä hetkellä lähes puoli miljoonaa vähemmän kuin viime vuosikymmenen lopulla. Tilanteen pikaista paranemista ei, työmarkkinoilla vallitsevasta lievästä optimismista huolimatta, kannata juuri odottaa. Pitkällä aikavälillä tilanteen uskotaan kuitenkin parantuvan. Uusia työpaikkoja uskotaan syntyvän etenkin erityisosaamiseen ja innovoimiseen liittyvillä aloilla. Opetusministeriön arvioiden mukaan määrällisesti eniten uusia työpaikkoja avautuisi etenkin sosiaaliryöön ja teknisen osaamisen aloille. Suhteellisesti eniten työpaikat kuitenkin tulevaisuudessa lisääntyisivät julkisen ja yksityisen sektorin asiantuntijatehtävissä. Näillä aloilla työpaikkojen määrän arvioidaan lähes kaksinkertaistuvan nykyisestä vuoteen 2010 mennessä (HS 10.10.1994).

Erikoistuminen jo opiskelujen varhaisessa vaiheessa loisi paremmat mahdollisuudet yrittäjyydelle

Yrittäjyyskurssi osoitti varsin selkeästi sen, että valtaosalla jo opintojensa loppuvaiheessa olevista maantieteilijöistä ei ole selkeää osaamisen aluetta - sellaista erikoisosaamisen aluetta, jonka varaan liiketoiminnan (tai laajemmin itsensä työllistämiseen tähtäävän toiminnan) voisi rakentaa. Koituuko maantieteilijöiden kohtaloksi syrjäytyä työmarkkinoilta siksi, että osaamalla kaikesta vähän ei osakaan yhtään mitään?

Maantieteen koulutusohjelmien tulisi tarjota joustavat mahdollisuudet halukkaille keskittyä omaan erikoistumisalaansa jo riittävän varhaisessa vaiheessa. Erityistieteenalojen osaamisesta ei maantieteilijöiden kannata lähteä kilpailemaan vaan olisi keskityttävä maantieteen alan omaan erityisosaamiseen.

Erityisosaamisen alat on tehtävä selkeiksi ja niihin panostettava

On selvää että jokainen on viime kädessä itse vastuussa työllistymisestään ja työnsaanti vahvasti riippuvainen kunkin omasta aktiivisuudesta. Maantieteen opintojen tulisi kuitenkin pystyä luomaan mahdollisimman hyvät puitteet työnsaannille valmistumisen jälkeen. Maantieteen alan koulutuksen laaja-alaisuus on osaltaan taannut maantieteilijöille suhteellisen hyvät ja laajat työmarkkinat. Toisaalta laaja-alaisuus on johtanut siihen, että ei ole kehittynyt varsinaisia maantieteilijöiden työmarkkinoita - omaa näkyvästi esillä olevaa »maantieteilijöiden ammattikuntaa». Tämä on osaltaan saattanut vaikuttaa siihen että maantieteilijät eivät, ainakaan laajassa mitassa, ole kovin tunnettuja työmarkkinoilla. Uhkana on, että muut vievät ne hommat, jotka parhaiten maantieteilijöille soveltuisivat.

Ratkaisuna voisi olla nykyistä vahvempi panostaminen tietyille vahvoille osaamisen alueille. Muussa tapauksessa uhkana on muiden tieteenalojen jalkoihin jääminen. Maantieteen koulutuksen laaja-alaisuus ei voi tarkoittaa sitä, että valmistumisen jälkeen kaikesta tiedetään vähän, mutta mistään ei kovin paljoa. »Vähän kaikkea», ilman punaista lankaa, tarkoittaa tämän hetken työmarkkinoilla »ei mitään». Maantieteen synteettisyys ja koulutuksen laaja-alaisuus olisi pystyttävä paremmin hyödyntämään vahvuutena työmarkkinoilla. Yhteiskunnassa tarvitaan kokonaisvaltaista, sen eri osa-alueita yhteenkokoavaa, osaamista. Laaja-alaisuus olisi pystyttävä kiteyttämään työmarkkinoiden vaatimusten mukaiseksi erityisosaamiseksi.

Maantieteen koulutuksessa tulisikin vahvistaa niitä osaamisen alueita, jotka ovat juuri maantieteelle ominaisia. Olisi pystyttävä tekemään »pesäero» erityistieteisiin. Helsinkiläisestä (suunnittelumaantieteen) perspektiivistä katsottuna tällaisia potentiaalisia vahvuusaloja, joilla näyttäisi vahvasti olevan kysyntää työmarkkinoilla nyt ja tulevaisuudessa, ovat ainakin: *tieteellisen tiedon ymmärrettävä esittäminen*, erityisesti kuvallinen (kartografinen) viestintä, *paikkatietojärjestelmät (GIS)* ja niiden laaja-alainen soveltaminen sekä *ympäristövaikutusten arviointiprosessiin (YVA)* liittyvä erikoisosaaminen ja YVA-prosessiin liittyvän neuvottelevan suunnittelukäytännön kokonaisvaltainen hallinta.

KIRJALLISUUS

Akavalaiset työmarkkinat (1994). Akava ry.

HS 25.9.1994. *Helsingin Sanomat* 25.9.1994. Insinöörien koulutusta lisätään - entiset opiskelupaikat tyhjinä.

HS 10. 10. 1994. *Helsingin Sanomat* 10.10.1994. Mitkä ammatit työllistävät?

Tilastokeskus. Korkeakoulutilastot.

Työmarkkinatutkimus 1993. Akava, Suunnittelutoimisto.

Työväilytilasto, tilannekatsaukset. Taulu 6. Avoimet työpaikat, työttömät ja muut työnhakijat koulutuksen mukaan. Koko maa.

Työväilytilasto, tilannekatsaukset. Taulu 6. Avoimet työpaikat, työttömät ja muut työnhakijat koulutuksen mukaan työvoimapiireittäin.